

*Дуйшеналиев Жумабек Сапаралиевич,  
Кыргыз билим берүү академиясы,  
музыка таануучу,  
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары*

**МУЗЫКА САБАГЫНДА ОКУУЧУЛАРДЫН ЧЫГАРМАЧЫЛЫК  
ЖӨНДӨМДҮҮЛҮКТӨРҮН ӨНҮКТҮРҮҮДӨГҮ МУЗЫКАЛЫК  
ОЮНДАРДЫН РОЛУ**

*Дуйшеналиев Жумабек Сапаралиевич,  
музыковед,  
Кыргызская академия образования,  
Кыргызская Республика, город Бишкек*

**РОЛЬ МУЗЫКАЛЬНЫХ ИГР В РАЗВИТИИ ТВОРЧЕСКИХ  
СПОСОБНОСТЕЙ УЧЕНИКОВ НА УРОКАХ МУЗЫКИ**

*Duyshenaliev Jumabek Saparalievich,  
musicologist,  
Kyrgyz Academy of Education,  
Kyrgyz Republic, Bishkek city*

**ROLE OF MUSICAL GAME IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE  
ABILITIES OF PUPILS IN MUSIC LESSONS**

*Аннотация:* Бул макалада, музыка сабагында окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүдөгү музыкалык оюндардын ролу, дифференцирленген мүнөздөгү чыгармачылык тапшырмалар аркылуу окуучулардын жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүү жана музыкалык-оюн ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүгү каралат.

*Аннотация:* В данной статье обсуждаются роль музыкальных игр в развитии творческих способностей посредством творческих задач дифференцированного характера и специфика музыкально-игровой деятельности учащихся на уроках музыки.

*Annotation:* This article discusses the role of musical games in the development of creative abilities through creative tasks of a differentiated nature and the specificity of

*musical and game activities of students in music lessons.*

*Түйүндүү сөздөр:* музыкалык педагогика, психология, музыкалык оюн, дифференция, форма ж.б.

*Ключевые слова:* музыкальная педагогика, психология, музыкальная игра, дифференциация, форма и т. д.

*Key words:* music pedagogy, psychology, musical play, differentiation, form, etc.

Балдар оюну – окуучулардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү жолунда, музыка мугалиминин жакын өнөктөшү. Ушул жерден белгилүү окумуштуу, психолог Д.Б. Элькониндин “... балдар оюну, коомдук мамиледе адамдардын мамилесин өздөштүрүүнүн формасы болуп

эсептелет... Музыка сабагында оюн сабактын максаты болуп эсептелбейт. "...Эң негизгиси, оюн – музыканын өзүндө угулуусу керек..." [1, 59-б.] – деген баалуу сөздөрүн эстеп коюу ашыкча болбос. Демек, музыка сабагында оюнду колдонууда, музыкалык педагогикадагы оюндун сапатына мугалимди жана окуучуну абдан багыттоо керек экен.

Балдар үчүн музыкалык оюн – милдеттердин коюлган мүнөзү боюнча да, бул ишмердүүлүктүн маңызы боюнча да, жалпысынан баланын инсандыгы үчүн да олуттуу ишмердүүлүк. Музыкалык ишмердүүлүктүн өнүктүрүүчүлүк сапатынын бул формасы менен окуучунун абдан тыгыз байланышта болуусун, бала өз алдынча аракеттенүү жөндөмдүүлүгү менен каалоосу катары балдар өздөрү мүнөздөйт. Бул, музыкалык оюн ишмердүүлүгүнүн, окуу ишмердүүлүгү жана ошону менен бирге өз алдынча өзгөчөлүгү катары, укмуштуудай, эч нерсе менен алмаштырылгыс окуучунун "мен өзүм" деген артыкчылыгы болуп саналат.

Окуучунун музыкалык-оюн ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүгү, анын так, бекем бирдиктүүлүккө жоболоштурулган окуу темасынын милдеттерине баш ийгендиги менен тастыкталат.

Окуучулар, мектепте уюштурулган "Музыкалык театр" ийримине катышууга аракет кылышат жана абдан каалашат. Карап көрүңүздөрчү, балдардын жүздөрүнө. Алар, "Ак гүлдөр" чыгармасын аткарып жатканда, ырдын ийкемдүүлүгүн, созулмалуулугун, оюнкарактыгын берүүдө, "Баканын ыры" чыгармасында болсо, баканын интонациясы менен баканын кыймыл аракетин туураганда же, "Кыргызымдын жигиттери" аттуу чыгармасында кайраттуулукту, марштуулукту, бекемдикти, бирдиктүүлүктү музыканын ыргагы менен берип жатканда окуучулар

музыкалык процесске толугу менен кошулуп кетишет.

Чыгарманы аткаруу процессинде, бий, марш жана контилен [2, 5-б.] ырларынын музыкасына, окуучунун колунун, денесинин, бутунун жана башынын кыймылдары кошулганда, балада чыгармачылык жөндөмдүүлүк өнүгөт. Бул, баланын соло (жеке) ырдоого, дирижердук шилтемдерди кайталоого жана маркердик тактага (доскага) өз алдынча эркин жазууга болгон анын пульсунун калыбына келүүсү дегендик. Эми, "Конокко баруу" оюнун класста уюштуруунун жолдорун карап көрөлү. Ал мындайча болот: алгач, классты эки топко бөлөбүз, биринчи топ "коноктор" – деп аталса, экинчи топту "үй ээлери" – деп атайбыз. Мында, эки топтун мүчөлөрү актёрдук функцияны өздөрүнө алышат. Эки топтун тең мүчөлөрү колдун жеңил кыймылы жана ийкемдүү ийилүүлөрү менен музыканын коштоосунда (мисалы, К. Молдобасановдун "Жайлоодо" аттуу вокалдык чыгармасын уктурсак болот) кыймылдарды жасашат. Бул кыймылдарды эмне үчүн жасашты? Бул, кыймылдар, баланын өзүнүн кыймыл аракетиндеги темпти, ыргакты, динамиканы, багыттуулукту жана үндүн бийиктигин, андан кийин музыкалык фразаларды сезүүсү, түшүнүүсү үчүн жасашты десек болот.

Мектепте "...окуучусу музыка мугалими менен музыкалык аспапта биргеликте, абдан эле жөнөкөй чыгарманы ойногон болсо... – керек болсо бир эле жолу, мейли комузда болсун, мейли "төрт колдо" фортепьянодо ойногон болсо, анда окуучуда өзүнүн музыкалык жөндөмдүүлүгүнө болгон ишеними..." [3, 140-б.], так ушул жерден башталат. Бирок, мектеп окуучусунун мындай "кол жеткис" татаал, болгон аспаптарда ойноосу, класстагы дүркүрөгөн чоң кубанычты пайда кылат десек болот. Анткени, окуучуларга жеткиликтүү болгон музыкалык аспаптарда

(добулбас, барабан, бубен, металлофон, ксилофон, маракас ж.б.) ойноо, музыканы аткаруу мүмкүнчүлүктөрүнө кирүүгө балдарды ойготот. Эгерде, мугалим окуучуларга музыкалык формаларды түстүү карталарга (мисалы, биринчи бөлүк – ак, экинчи бөлүк – жашыл, үчүнчү бөлүк – кызыл түстөгү түстүү карталар деп) бөлүштүрүп, аларды музыкалык формаларга (1-, 2-, 3-бөлүк деп) карата жайгаштырууну сунуштаса, анда окуучулар музыкалык аспаптарда ойноп жатып, ар түдүү музыкалык – бир, эки (4-5-кл.), үч бөлүктүү (6-кл.), рондо жана вариация (7-кл) формалары менен да таанышышат.

Андан кийин окуучуларга дифференцирленген мүнөздөгү чыгармачылык тапшырмаларды үйдө аткарууга берүү менен алардын жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүгө болот. Аларга төмөнкүлөрдү сунуштайбыз: – музыкалык чыгарма жөнүндө айтып берүү; – адабий чыгармалардын беттерине, кино тасмаларга, поэзияларга, живопись полотнолоруна, окуучу туура деп ойлогон музыканын үндөрүнөн мисалдарды жыйноо; – окуучуга жаккан акындын же, окуучу өзү жараткан поэтикалык чыгармаларына музыка жазуу; – прозалык же поэтикалык чыгармаларга, тигил же бул музыкалык чыгарманын туура келүүсүн ойлоп табуу; – композитордун, акындын, аткаруучунун, сүрөтчүнүн турмушунан кызыктуу фактыларды табуу; – "интонациянын данеги" боюнча берилген обонго музыка жазуу; – өзүнүн тажрыйбасынан, тарыхый фактыларды колдонуп, адамдарга музыканын тийгизген таасиринин күчү жөнүндө айтып

берүү. Адабий чыгармалардан, кино тасмалардан мисалдарды келтирүү; – сүрөттөр, фотосүрөттөр жана репродукциялар менен музыкалык чыгармаларды иллюстрациялоо.

Мектеп окуучуларынын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү боюнча бардык болуп жаткан чоң иштерге жардамчы да болгон, таяныч да болгон, бул – Музыка кабинети. Кабинетте эмнелер болуусу керек? Мисалы: интернет байланышы, интерактивдүү такта, ноталык материалдар, кенен фонохрестоматия, балдар үчүн (ызы-чуу чыгаруучу) аспаптардын жыйындысы, музыкалык борбор, проект, эффектүү жарык берүү үчүн техника, видеофильмдер, музыкалык-теориялык материалдар жазылган плакаттар, портреттер, иллюстрациялар.

Демек, музыка кабинетиндеги техникалык каражаттардын болуусу, бардык чыгармачылык ойлоолорду аткарууга өбөлгө болот.

#### **Адабияттар:**

1. Эльконин Д.Б. — *Детская психология [Текст]. М.: 1960. –59-б.*
2. [ru.wikipedia.org](http://ru.wikipedia.org) *Кантилена [Текст]. Кантилен – кенен, эркин аккан тунук, вокалдык жана аспаптык да обон.*
3. Дуйшеналиев Ж.С. *Системный подход на уроке музыки и виды компетентностей, овладеваемые учащимися /Systematic approach to the lesson of music and the problem of types of creative activitie/ Известия Кыргызской академии образования [Текст]. -2016 (2): –140-б. /http://elibrary.ru/item.asp?id=27315529*

**Рецензент:**  
**Добаев К.Д.,**  
*педагогика илимдеринин доктору, профессор*